

A városok szociális feladatai az 1939. évi költségvetés tükrében

ELŐADTA INÁNTSY PAP ELEMÉR

A városok szociális feladatai nem fedik feltétlenül a költségvetésileg előirányzott szociális szükségleteket, mert a városok sok esetben vannak, avagy lehetnek abban a helyzetben, hogy a lakosság szociális igényeihez igazodó feladatok ideális megoldására szükséges fedezettel nem rendelkeznek. Kétségtelen tény, hogy a városok a maguk erejéhez mérten óriási erőfeszítéseket tesznek ilyen irányú feladataik maradéktalan kielégítésére.

A jelen előadás keretében kizárólag azokat a feladatokat fogom ismertetni, amelyek a városok költségvetéseiben, mint szükségletek jelentkeznek, illetőleg mint ilyenek vannak előirányozva.

Itt előjáróban rá kell mutatnom arra, hogy Budapest székesfőváros és a vidéki városok – vidéki városok alatt mindenütt a trianoni Magyarország városai értendők – között a szociális szükségletek (feladatok) előirányzása tekintetében eltérés mutatkozik.

Ezek között első helyen kell megemlékezni arról, hogy míg a vidéki városoknál az inségesek támogatására irányuló tevékenység külön költségvetésben, az úgynevezett inségköltségvetésben irányoztatik elő és a szükséges fedezetről is ebben a külön költségvetésben történik gondoskodás, addig Budapest székesfővárosnál az Inségesek ellátásával kapcsolatos szociális feladatok a háztartási költségvetés keretében szerepelnek, vagyis az utóbbinál erre külön költségvetés nincs.

Ez a fő eltérés könnyen talál indokolást abban, hogy Budapest székesfővárosnál a munkaképes inségesek szociális megsegítésének problémája a vidéki városokénál korábban, éspedig az inségakciónak országos bevezetése és ennek folyományaként az inségköltségvetés életre hívása előtt jelentkezett. Korábban jelentkező a szükséglet és annak kielégítése, a főváros a háztartási költségvetése keretében kezdett gondoskodni az inségesek támogatásáról. Majd pedig az inségakció bevezetésével és a nagyobb szociális igények felléptével csak a háztartási költségvetési keret bővítése vált szükségessé. A fentebb említettek alapján Budapest székesfőváros szociális feladatait a vidéki városokétól elkülönítetten is lehetne tárgyalni. Ezeknek a feladatoknak közös nevezőre hozása nem kis gondot okoz, minthogy azonban célom az, hogy a városok jelenlegi szociális feladatait a költségvetés tükrében bemutatandó egységes képben ismertessem, célszerűnek látszott Budapest székesfőváros költségvetési előirányzatainak olyan szétbontása, hogy az inségakcióval kapcsolatos feladatok a háztartás egyéb szociális feladataitól elkülönítessenek, hogy így a vidéki városokkal az összehasonlítás alapja meg legyen, különösen azért, mert az a cél is szemem előtt lebegett, hogy az összehasonlítás révén, a beszédes számok segítségével kidomborítsam az esetleges hiányosságokat, aminek alapján a jövő számára kijelölhető a haladás útja.

A továbbiakban együtt fogom tárgyalni Budapest székesfőváros szociális kérdéseit a vidéki városokéval, mindenütt elsősorban Budapesttel foglalkozva.

Az anyag részletes ismertetése előtt szükséges, hogy a városok szociális feladatait, úgy amint azok a költségvetésben szükségletként jelentkeznek, Budapestre vonatkozó fenti kivételtől eltekintve, egy áttekinthető egységes rendszerbe foglalni. Ezt a célt szolgálja a táblázat, amelyből a színek alapján azonnal megállapítható, hogy a városok szociális feladatai két nagy kategóriára oszlanak. Az elsőbe tartoznak azok a feladatok, amelyek a városi háztartás keretén belül kell, hogy nyerjenek megoldást. Ezek nagyrészt azok a szociális feladatok, amelyeket állandó jellegűeknek, rendszeresen visszatérőeknek kell tekinteni s amelyek nagyrészt a munka- és keresetképtelenek kérdésével kapcsolatosak. A második kategóriába pedig azok a feladatok tartoznak, amelyek az inségakció keretén belül oldandók meg, vagyis amelyek a munkanélküliség következtében önhibájukon kívül hatósági segílyre szoruló inséget szenvedő murikat képes egyének segílyezésére irányulnak és amelyek remélhetőleg nem állandó jellegűek.

Az összes városok – beleértve Budapest székesfővárost is – 1939. évi háztartási költségvetésében a szociális feladatok megvalósítására előirányzott szükségletek összege 22,185.757 P. Az inségköltségvetésben előirányzott szükségletek összege pedig 11,443.020 P. A két különálló költségvetésben szereplő szociális feladatok végösszege tehát 33,628.777 P. A fenti adatokból megállapítható, hogy a szociális feladatok 65.97%-a a városok háztartását és 34.03 %-a az inség költségvetést terheli.

A háztartási és inségköltségvetésben előirányzott szociális szükségleteknek az egyes várostípusok közötti megoszlását vizsgálva megállapítható, hogy a háztartást terhelő szociális kiadásokból 13,923.416 P, vagyis 62.76% Budapest székesfővárosra, 3,970.257 p, vagyis 17.89% a thj. városokra és 4,292.084 P, vagyis 19.35% a megyei városokra esik.

A szociális szükségletek várostípuskénti megoszlásának helyes arányát a szociális kiadások 1 főre átszámított összege mutatja kétségtelen pontossággal, ennek alapján megállapítható, hogy Budapest székesfőváros háztartási költségvetésében szereplő szükségletek 1 főre eső átlaga 13.84 P, a thj. városok ilyen irányú szükségletének 1 főre eső átlaga 5.92 P és a megyei városoké 3.51 P, az országos városi átlag 765 P.

A fentebb felsorolt adatokból megállapíthatjuk, hogy a fokozódó városiasodás növekvő szociális feladatok megoldása elé állítja a városokat. Megállapítható az is, hogy a mezőgazdasági jellegű városok (megyei városok nagyobb része ilyen) szociális szükségletei alacsonyabbak az ipari jellegű városokénál.

Ezek után rátérek témám részletes tárgyalására abban a beosztásban, amint azt a táblázat mutatja. Minthogy a szociális feladatok zömét a háztartás viseli és az az állandó jellegű szociális kiadásokat tartalmazza, csak a háztartás tükrében világítom meg azokat.

A szociális feladatok a háztartási költségvetés keretében. A táblázatból megállapítható, hogy a városok háztartási keretén belül megoldandó szociális feladatok 4 csoportba oszthatók be:

1. szegénygondozás, 2. anya-, csecsemő- és gyermekvédelem, 3. más szociálpolitikai feladatok, 4. más városi feladatokkal kapcsolatos szociális tevékenység.

A háztartási költségvetés keretében előirányzott 22,185.757 P szociális kiadás a most említett csoportosítás szem előtt tartása mellett a következőképp oszlik meg:

Szegénygondozásra 9,551.772 P, – vagyis a háztartási költségvetésben előirányzott összes ilyen irányú szükséglet 43 05%-a, anya-, csecsemő- és gyermekvéde-

lemre 2,835.944 P, vagyis 1278%-a, más szociálistitikai feladatokra 4,033.699 P, vagyis 1819%-a és más városi feladatokkal kapcsolatos szociális tevékenységre 5,764.342 P, vagyis a szociális szükségletek 25.98 %-a esik.

A számok arányából láthatjuk, hogy a szegénygondozás a szociális jellegű összes kiadásoknak csaknem felét képezik.

1. *Szegénygondozás.* Mint ahogy már a fentiekből is látható volt, a múltban a szegények megsegítése a társadalmi feladatok közé tartozott. Az idők folyamán azonban mindinkább parancsoló szüksége mutatkozott annak, hogy a szegénygondozás és a társadalom - bitosítás intézményesen, hatósági alapon is megszervezést nyerjen. Így a társadalmi, egyházi tevékenységek mellett mindinkább szélesebb mederben a közületek, különösen pedig a városok feladatai körében találjuk a szegénygondozás kérdését.

A szegénygondozás ma a fennálló törvényes rendelkezések szerint községi feladat. (1886: XXII. te. 145-147. §-ai, 6.000/1931. M. E. számú rendelet, 1930: XVIII., 1932: XII. és az 1937: III. törvénycikkek és a 30/1938. B. M. sz. rendelet.)

A hivatkozott jogszabályok azonban csak a közületeknek (városoknak) szegénygondozási kötelezettségeit állapítják meg. Annak kiépítésére, tagolására vonatkozólag azonban közelebbi utasításokat nem tartalmaznak és nem is tartalmazhatnak. A városok tehát a helyi szükségleteknek és anyagi helyzetüknek megfelelően építették ki a maguk szegénygondozását. Mindenesetre nagy szerep jut a város vezetője szociális érzékének és annak, hogy mennyiben kíván a kor szellemével haladni. Ezt a megállapítást teljes mértékben alátámasztják a városok szociális tevékenységéről és intézményeiről össze- gyűjtött és alább ismertetett statisztikai adatok is.

A szegénygondozás már a régebbi időben kialakult formák szerint kétirányú volt. Éspedig, nyílt és zárt szegénygondozás. A nyílt szegénygondozás alatt értjük azt a szociális tevékenységet, amikor az arra rászoruló munka- és keresetképtelen egyén a közhatóság, illetve az egyház, a társadalom, stb. által bizonyos külső (pénzbeni, vagy természetbeni) támogatásban részesül. Zárt szegénygondozásnak pedig az a szociális tevékenység tekintendő, amidőn az arra rászoruló munka- és keresetképtelen egyén élete úgy biztosítatik, hogy egy arra alkalmas intézetben teljes ellátásban és mindabban részesül, ami az ember életének a fenntartásához szükséges.

A városoknak a szegénygondozással kapcsolatban fennálló szükségletei az 1939- évi költségvetési előirányzat szerint összesen 9,551.772 P-t tesznek ki. Ebből az összegből a nyílt szegénygondozásra 5,551.282 P, vagyis az ilyen irányú szükséglet 57.70%-a, a zárt szegénygondozásra pedig 4,040.490 P (4230%) esik.

A szegénygondozás terén Budapest székesfőváros messze a többi városok előtt jár, közvetlen utána következnek a thj. városok és csak harmadsorban a megyei városok. Ez a statisztikai adat is azt igazolja, hogy a fokozódó városiasodás növekvő szociális feladatok megoldása elé állítja a városokat és a városok ezen feladatok megoldására mind nagyobb és nagyobb összeget áldoznak.

A fenti adatokból megállapítható, hogy a nyílt szegénygondozási költségek általában jóval nagyobbak a zárt szegénygondozási költségeknél, ami annak a következménye, hogy a szegénygondozásnál minden vonalon érvényesíteni kívánják azt az elvet, hogy a szegényeket csak abban az esetben távolítsák el családi körükből, illetőleg környezetük- ből, ha erre feltétlenül szükség van.

I. Nyílt szegénygondozás. A közületek nyílt szegénygondozása három alakban nyilvánul meg *a)* készpénzsegélyek, *b)* természetbeni segélyek, *c)* szegénygyógyszerek.

Az összes városok nyílt szegénygondozásra előirányzott 5,511.282 P szükségletéből 1,322.441 P, vagyis az összes ilyen irányú előirányzat 24%-a esik készpénz-segélyre, 2,685.449 P, vagyis 4873%-a természetbeni segélyre és 1,095.440 P, vagyis 19.88 %-a szegénygyógyszerre. A fennmaradó összegből 269.330 P a nyílt szegénygondozással kapcsolatos adminisztrációs költségekre fordítatik, amely 4.88%-nak felel meg.

Az 5,511.282 P-ből 1,092.378 P (19-82%) a thj. városokra és 1,139.124 P (20'67%) a megyei városokra., 3,279.780 P (59.51%) Budapest székesfővárosra esik.

A lakosság számarányához képest Budapest székesfőváros jelentősen többet, a thj. városok, főleg a megyei városok az aránynál jóval kevesebbet költenek a nyílt szegénygondozásra, mert míg Budapesten az egy főre eső átlag 3.26 P, addig a thj. városokban 163 P és a megyei városokban 0.93 P. Városi országos átlagban 1.90 P.

Budapest székesfőváros az előirányzott Összezből 720.000 P, vagyis a i nyílt szegénygondozásra fordítandó összes szükségletnek' 2i.95%-át készpénz segélyre, - 2,082.000 P-t, vagyis 63'48%-át természetbeni segélyre, és 381.000 P-t, vagyis ir62%-át szegénygyógyszerre költi. A thj. városoknál a nyílt szegénygondozás előirányzati összegből 313.738 P, vagyis az összes ilyen irányú szükséglet 28.72%-a készpénz-segélyre, 341.365 P, vagyis 31.28%-a természetbeni segélyre és 282.160 P, vagyis 25.83 %-a szegénygyógyszerre fordítatik. Végül a megyei városok összes ilyen irányú szükségletéből 288.703 P, vagyis az ilyen irányú szükségletek 2534%-a készpénz-segélyre, 262.084 P, vagyis 23-01 %-a természetbeni segélyre és 432.280 P, vagyis 37.'95%-a szegénygyógyszerre fordítatik.

A fenti adatok százalékszerű arányából megállapítható, hogy a nyílt szegénygondozás keretében adott készpénzsegélyek összege a vidéki városokban aránylag nagyobb, míg a természetbeni segélyekre fordítandó szükségletek összege éppen megfordítva Budapesten nagyobb a vidéki városokkal szemben. Azt hiszem nem tévedek, ha a jelenségek okát abban keresem, hogy Budapesten a szegényeknél az élelmiszerszükségletek kielégítése nagyobb akadályokba ütközik, mint a vidéki városokban, különösen pedig a mezőgazdasági jellegű városokban, nem is beszélve arról, hogy a vidéki városokban a kiadott szegénysegély felhasználásának ellenőrzése is könnyebb lévén, sokkal kevesebb gondozotról szól és azért is, mert a város kisebb volta következtében a közigazgatás is közelebb lehet a néphez.

A'' szegénygyógyszerre fordított szükségletek a vidéki városokban nagyobbak. Ennek oka valószínűleg részben abban van, hogy Budapesten egyrészt a szegények kórházi ellátása könnyebben megoldható, mint a vidéki városokban, hiszen nem csupán csak a heveny és krónikus betegségben szenvedő szegényeket lehet elhelyezni, hanem még a gyógyíthatatlan szegénybetegek részére is van megfelelő intézet, aminek következtében természetesen a szegények gyógyszeres szükségletének egy része nem a szegényügyi adminisztrációnál, hanem a kórházak kiadásainál jelentkezik.

De másrészt ennek a különös jelenségnek indokául az is felhozható, hogy az ipari és kereskedelmi jellegű városokban s ezek között elsősorban Budapest székesfővárosban, a társadalombiztosítás révén a munkás-lakosság olcsó gyógyszerhez jut, míg a vidéki, főleg mezőgazdasági jellegű munkásság és az egész kis törpebirtokosok az úgynevezett nincstelének társadalombiztosítása a gyakorlatban még nem érvényesül.

Ez utóbbi állításmat igazolja az is, hogy míg Budapesten a szegénygyógyszer-ellátásra fordított költségek összege a nyílt szegénygondozás kiadásainak 11.62%-át

teszik ki, addig ez a százalékos arány a thj. városokban 25.83% és a megyei városokban 37.95%. De ezt látszik igazolni az is, hogy például a megyei városok szegénygyógyszer-ellátási költségei összességükben is meghaladják Budapest ilyen természetű kiadásainak összegét.

Nem lesz érdektelen megemlíteni, hogy a thj. városokban a nyílt szegénygondozás szükségletei a legnagyobbak Pécsen (168.306 P), a legkisebbek Székesfehérváron (40.480 P), a megyei városokban a legnagyobb összeget Szombathelyen (105.420 P), míg a legkisebbet Szentendrén (2.277 P) találjuk. Ha a lakosság számát tekintve egyenlő nagyságú városokat Pécsen és Hódmezővásárhelyt hasonlítjuk össze, azt látjuk, hogy míg az ipari és kereskedelmi jellegű Pécsen a nyílt szegénygondozásra fordított összeg 168.306 P-t tesz ki, addig a tipikusan mezőgazdasági jellegű Hódmezővásárhely ugyanaz csak 96.747 P-t képvisel. Hasonló a helyzet a megyei városoknál is, ahol a mezőgazdasági jellegű Jászberény nyílt szegénygondozásra fordított kiadásainak összege 17.380 P-t és az inkább ipari jellegű Nagykanizsáé 53.450 P-t tesz ki.

a) Készpénzsegélyek. A nyílt szegénygondozás legegyszerűbb formája a pénzsegély nyújtása útján történik úgy, hogy a közület az arra rászorulóknak vagy állandó havi, heti segélyt ad, vagy esetenkénti pénzsegélyben részesíti.

A törvényhatósági jogú városok közül a nyílt szegénygondozás keretében készpénzsegélyt nem ad Győr városa. A megyei városok közül pedig Gyula és Veszprém városnál készpénzsegélyezést nem találunk, míg Szekszárd (60.– P), Kisújszállás '100'– P), Budafok (120.– P), Mohács (190.– P) városokban a készpénzsegélyezés mértéke egészen csekély.

A vidéki törvényhatósági városok közül a legmagasabb összegű készpénzsegély Szeged városban találjuk, ahol 70.000 P szükséglet van előirányozva figyelembe kell venni azonban itt azt a körülményt, hogy Szeged thj. városnál a háztartás keretében természetbeni segélyezés egyáltalán nincs), az utána következő város Kecskemét, ahol a készpénzsegély előirányzata 48.420 P, a legkisebb ilyen irányú szükséglet van előirányozva Baján (8.000 P) és Székesfehérváron (9.510 P). A megyei városok közül készpénzsegélyezésre a legnagyobb összeget fordítja Nagykanizsa (42.600.– P), Újpest (39.038 P), majd Békéscsaba (17.358 P). A fentebb említett kirívóan kevés készpénzsegély előirányzaton kívül elenyészően kevés az ilyen irányú előirányzat Kiskunhalason (925 P), Hajdúnánáson, Kalocsán és Rákospalotán (egyenként 1.000-1.000 P).

b) A természetben nyújtott segélyek. A városok nyílt szegénygondozásával kapcsolatban a pénzsegélyeknél nagyobb szerep jut a természetben adott segélyezésnek. Ennek indoka abban keresendő, hogy a közületi segélyezésnek egyik célja az, hogy a segélyezésre fordított áldozatok tényleg arra is használtassanak fel, amire szánva lettek, tehát megakadályoztassék az, hogy a kiutalt segélyek akár a családfe, akár valamely családtag könnyelműsége folytán elpazaroltassanak s így a segélyezés eredmény nélkül maradjon.

A természetbeni segélyezés keretében a segélyezések legkülönbözőbb formáját találjuk és pedig étkeztetés (ebédosztás, tejakció, ingyen kenyér, egyéb élelmiszer és iskolai tejesztás, levesosztás a melegebb szobákban stb.), ruhaosztás, tüzelőanyagosztás.

Megjegyzendő, hogy úgy Budapest székesfővárosnál, mint a vidéki városoknál természetbeni segélyezés keretében együtt látjuk úgy a munkaképes inségeseket, mint a munkaképtelen szegényeket. Ennek következtében arra vonatkozólag pontos szám-

szerű adataink nincsenek, hogy a természetbeni segélyekből a munkaképtelen szegények támogatására a városok mennyit áldoznak. Mégis a rendelkezésemre álló igen érdekes statisztikai adatok egy némelyikét az alábbiakban közölni fogom.

A természetbeni segélyezésnél a legnagyobb jelentőségű az étkeztetési akció, amelynek keretében az ebédosztás, vagy a népkonyha számot jelentő. A rendelkezésre álló adatok alapján megállapítható, hogy Budapest székesfőváros költségvetési előirányzatában 9.670.000 ebédet vett számítási alapul. A törvényhatósági városok közül a legtöbb ebédet Debrecen város adja, ahol 379.000 ebéd kiosztása vétetett számításba. A legkevesebb Kecskemétnél, ahol 20.000 ebédszükségletet irányoztak elő, Hódmezővásárhelyen pedig ebédeltetést akció egyáltalán nincs. A megyei városok közül Balassagyarmat, Budafok, Csongrád, Esztergom, Gyula, Jászberény, Kiskunfélegyháza, Karcag, Kiskunhalas, Kisújszállás, Mezőtúr, Nagykőrös, Pestszentlőrinc, Rákospalota, Szentendre, Szentés és Túrkeve városokban hatósági ebédeltetési akció nincs.

A megyei városok közül a legtöbb ebédet Újpest adja 437.500 adagot. Utána következik Kispest 153.000 adaggal. A legkevesebbet Veszprém város körülbelül 8.000 és Szolnok 10.000 adaggal.

A most felsorolt adatokból az a törvényszerűség állapítható meg, hogy a mezőgazdasági jellegű városokban a dolog természeténél fogva a szegénygondozásnál az étkeztetési akciónak kisebb jelentősége van, mint az ipari és kereskedelmi jellegű városokban.

Az étkeztetéssel kapcsolatban, mint külön érdekességet megemlíteni kívánom, a vacsora-osztási akciót, amelyet a thj. városok közül Pécs és Sopron, a megyei városok közül Kalocsa és Magyaróvár városokban találunk meg. Természetesen a vacsora-osztási akció itt sem nagy terjedelmű.

A fenti adatokból is kitűnik, hogy a természetbeni segélyezésnél az ebédosztás mind a székesfővárosban, mind a vidéki városokban elég tekintélyes arányú és hogy ez igen célszerűnek bizonyult. A kiosztásra kerülő ételeket rendszerint a város különböző pontjain berendezett főzőhelyeken készítik el és ugyanitt történik az ebéd kiosztása is. Természetesen az ebédosztás a téli hónapokban a legnagyobb méretű, sőt vannak olyan városok, ahol csak a téli hónapokban van étkeztetési akció. A törvényhatósági városok közül ilyen időszakos étkeztetés 3 városban van, míg a megyei városok nagy részében csak időszakos étkeztetési akciót találunk. Mindössze csak 8 megyei városban van állandó jellegű étkeztetés.

Az ebédeltetési akcióban különösen a fővárosnál jelentékeny szerepet játszik az iskolás gyermekek ebédeltetése. Az iskolás gyermekek az iskolaigazgatók és iskola-nővérek javaslata alapján részesülnek ebédben. Ugyanilyen étkeztetési kedvezményben Budapesten az iparos tanonciskolák is részesülnek.

Az étkeztetés keretében különösen Budapesten elég jelentékeny a tejosztási akció, amely abból áll, hogy az arra rászorultak napi $\frac{1}{2}$ liter tejet és 10 dkg kenyeret kapnak. Budapesten kívül az ingyentej-akció elég tekintélyes Pécs thj. városban, Újpest és Kispest megyei városokban.

Részben a tejosztással kapcsolatban, részben pedig a sokgyermekes családok felsegítésére Budapesten és néhány vidéki városban is találkozunk ingyekenyer-kiosztással.

Azok a rendszerint sokgyermekes rászorultak, akik nem részesülnek ingyenes ebédben, Budapesten és szórványosan néhány vidéki városban egyéb élelmiszer utal-

ványokat kapnak, amely utalványok ellenében a hatóság által megállapított helyen (tejcsarnokban, hentesüzletben, lóhússzékben stb.) a megjelölt élelmiszereket részükre kiszolgáltatják. Az étkeztetésnek ez a formája háztartási szempontból szintén nem bir nagyobb jelentőséggel.

Az étkeztetési akcióval kapcsolatban meg kell emlékezni arról, hogy Budapest székesfővárosban a téli hideg idő beálltával melegedő szobák állanak az arra rászorult szegények rendelkezésére. Ezekben a melegedő szobákban reggel 8 órától este 6 óráig tartózkodhatnak a szegények és ott naponta kétszer minden igazolás nélkül 1 adag levest és 10 dkg kenyeret kapnak.

A természetbeni segélyezésnél főleg a gyermekek részesülnek mind Budapest székesfővárosban, mind igen gyakori esetben a vidéki városokban is természetbeni ruha-segélyben, a ruhákat rendszerint utalványok alapján szolgáltatják ki Budapesten az iskola-nővérek javaslata alapján, vidéken pedig a szegénygondozó hivatalok, vagy egyházak véleménye alapján. Ezek a segélyek nem képviselnek jelentős összeget.

Végül, mint természetbeni segélyről megemlékezünk arról, hogy egyes városok a tél beálltával rendszerint többgyermekes családok részére tüzelőszerutalványt adnak, amelynek alapján ezek tüzelőanyaghoz jutnak. Budapest székesfővárosban, de vidéken is ez az akció voltaképpen csak kiegészítése a Főméltóságú Asszony akciójának.

A törvényhatósági városok közül a természetbeni segélyezésre legnagyobb összeget Pécs fordítja (102.306 P) és legkevesebbet Győr (9.600 P). Miként fentebb is említettem, Szeged erre a célra a költségvetésben szükségletet elő sem irányzott. A megyei városok közül Cegléd, Esztergom, Gyula, Hajdúszoboszló, Jászberény, Karcag, Mezőtúr, Rákospalota, Szekszárd, Szentendre, Túrkeve és Vác városok természetbeni segélyezésre költségvetésükben hitelt nem irányoztak elő. Legmagasabb ilyen irányú szükséglet Szombathely, Sátoraljaújhely, Békéscsaba városokban találjuk.

c) Szegénygyógyszer. A természetben adott segélyeknek egyik tekintélyes részét képezi az az összeg, amely a szegényjogon rendelt gyógyszerek, gyógyászati segédeszközök és gyógyfürdőkre esik. A szegényellátást szabályozó 6.000/1931. M. E. sz. rendelet 15. §-a értelmében az igazolt szegények gyógyszerrel és gyógyászati eszközökkel való ellátása a községi feladatok közé soroltatott. Erre a célra az 1939. évi költségvetésben Budapesten 380.000 P van előirányozva, a thj. városok közül a legmagasabb ilyen szükséglet Debrecenben van (66.160 P) és a legkevesebb Sopronban (3.500 P).

d) Az egri norma bevezetésével kapcsolatos feladatok. A nyílt szegénygondozás keretén belül meg kell emlékezni arról az intézményről, amely társadalmi akció ugyan, de amelynek tevékenysége voltaképpen a nyílt szegénygondozás területén mozog, mert ez a társadalmi mozgalom, illetőleg ez a társadalmi intézmény teljes egészében a közületek ellenőrzése és irányítása alatt áll és mert a legtöbb helyen szükségletének nagy része a társadalmi adakozáson felül a város háztartási hozzájárulásából nyer fedezetet; az intézmény adminisztrációs költségei pedig teljes egészében a város háztartását terhelik. Ide tartozik ez a kérdés azért is, mert az egri (magyar) norma szegénygondozási tevékenysége a közület ilyen irányú munkáját kiegészíti, illetve a közületet a nyílt szegénygondozási tevékenységében – az intézmény ideális kifejlődése esetén – mindinkább tehermentesíteni törekszik. Sajnos, a magyar norma bevezetése városainkban még kezdőleges állapotban van.

Budapest székesfővárosban ezt a tevékenységet a Vöröskeresztes és a Szociális-missziós nővérek végzik és a vidéki városokban pedig elsősorban a Szent Ferenc Rendnek

külön erre a célra kiképzett nővérei, illetve szerzetesnői s ezenkívül más vallásfelekezetek diakonisszái végzik. Rövid úton nyert értesülés szerint ezidőszerint 34 vidéki városban működik ilyen intézmény 200 Szent Ferenc Rendi szerzetes nővérrel és azonkívül előttünk ismeretlen számú diakonisszával.

Sajnálattal kell megállapítani azt is, hogy az egri normának a közületek részéről való ellenőrzése, irányítása, eredményeinek nyilvántartása ezidőszerint még nem történik egységes módon s így megfelelő közelebbi adatok nem állhatnak rendelkezésre. Azért meg kell elégednünk azzal, hogy a városok 1939. évi költségvetéseiben kifejezetten ilyen célra előirányzott összegeket mutassunk be, amire vonatkozólag azonban ismételtlen hangsúlyozom, hogy az egri normáról ebből tiszta képet alkotni nem lehet. Törvényhatósági városaink közül egyedül Győr irányoz elő 82.000 P-t, megyei városaink közül összesen 8-nál van ilyen természetű előirányzat.

II. Zárt szegénygondozás. A zárt (intézeti) szegénygondozás Budapest székesfővárosban és a vidéki városokban is hosszú múltra tekinthet vissza.

A közületek zárt szegénygondozására szolgáló intézmények a következők: a) szeretetotthonok, b) árvaházak, c) hajléktalanok menhelyei.

Az összes városok zárt szegénygondozására az 1939. évi költségvetésükben összesen 4,040.490 P-t irányoztak elő. Ebből 2,888.924 P, vagyis az összes ilyen irányú szükséglet 71.50%-a a szeretetotthonok fenntartására, 325.180 P (8.05%) a szeretetotthonokkal szorosan összefüggő idegen szegényházakban ápoltak utáni térítésre, 676.491 P (16.74%) az árvaházak fenntartására és 149.895 P (371%) a hajléktalanok menhelyének fenntartására fordítatik. A várostipuskénti megoszlást vizsgálva az állapítható meg, hogy a fenti 4,040.490 P-ből 2,676.616 P (66.24%) Budapest székesfővárosra, 618.728 P (1532%) a thj. városokra és 745.146 P (18-44%)^a megyei városokra esik.

A lakosság arányához képest itt is, miként a nyílt szegénygondozásnál, Budapest székesfőváros aránylag többet költ, mint a thj. és megyei városok. Itt az arány a vidéki városok terhére még kedvezőtlenebb, mint a nyílt szegénygondozásnál volt, mert míg Budapesten az egy főre eső átlag 2.66 P, addig a thj. városokban 0.92 P. és a megyei városokban 0.61 P. Országos városi átlag 1.39 P.

A fenti adatokból és azok százalékos megoszlásából megállapítható, hogy a zárt szegénygondozással kapcsolatos költségek nagyrésze (71.5%.) szeretetotthonok fenntartására fordítatik, sőt ha ehhez hozzászámítjuk a szeretetotthonokkal szorosan összefüggő idegen szegényházakban ápoltak utáni térítésre fordított összeget is, akkor az összes ilyen irányú szükségletnek 79.55 %-a fordítatik szeretetotthonokkal kapcsolatos kiadásokra. Ez a körülmény a szeretetotthonok bevált intézményét igazolja.

a) Szeretetotthonok. A zárt szegénygondozásnál – miként már fentebb láttuk - legfontosabb szerep a szeretetotthonoknak jut.

A szeretetotthonok domináló szerepét azzal lehet indokolni, hogy a szegénygondozásnak főrészét képezi az olyan munka- és keresetképtelen egyének eltartása, akiknek eltartásra kötelezhető és arra képes hozzátartozói nincsenek s ezért intézeti kezelésre szorulnak. Ez legtökéletesebben a szeretetotthonokban történik, amely egyben a zárt intézeti kezelésnek a legrégebb és a legjobban bevált formája, azért mert ezekben az otthonokban ápoltak így nemcsak teljes ellátásban, hanem orvosi kezelésben, sőt lelki gondozásban is részesülnek.

A gazdasági viszonyok romlása és az átlagos élettartam növekedése a hatóságok, illetve a közületek részére mindig nagyobb és nagyobb ilyen terhet rónak és ezért úgy-

szólván elkerülhetetlen – különösen a városokban – hogy a szeretetotthonok férőhelyeit ne szaporítsák és ezzel kapcsolatban az évi költségvetési szükségletet bővítsék.

A vidéki városoknak az 1939. évi költségvetésében szeretetotthonok fenntartására előirányzott összegeket összehasonlítva, meg kell jegyeznünk, hogy a thj. városoknál Pécsen, a megyei városoknál Csongrád, Kalocsa, Kiskunfélegyháza, Komárom, Pestszentlőrinc városokban szeretetotthonok fenntartására előirányzat nincsen.

A thj. városok közül a legtöbb ilyen irányú szükségletet találjuk Szegednél (151.375 P), utána Debrecennél (86.861 P), majd Sopron következik – (385 P) míg a legkisebb összeget találjuk Hódmezővásárhelyen (27.082 P) és Székesfehérváron (23.182 P).

A megyei városok költségvetéseiben szeretetotthonok fenntartására a legnagyobb összeget találjuk Újpest városnál (118.451 P).

Amint már fentebb rámutattam, közvetlenül a szeretetotthonokkal kapcsolatos az idegen szegényházban ápoltság tartása megtérítésének a kérdése is, mert ez rendszert a szeretetotthoni gondozásra minősített szegények azon részéből áll, akiket elhelyezni a szeretetotthoni férőhely elégtelensége következtében nem lehetett és ezért családoknál részesülnek hatósági díjazás és ellenőrzés mellett gondozásban. Ide tartoznak azután azok a kiadások is, amelyek abból adódnak, hogy az idegen illetőségű egyéneket a körülmények folytán más városok kénytelenek szeretetotthoni kezelésben és gondozásban tartani s minthogy a fennálló törvényes rendelkezések értelmében ezek a kiadások azt a közületet terhelik, ahol az ellátásra szoruló illetőséggel bír, illetve ahol legutóbb állandó lakóhelye volt: az illetékes község a szeretetotthoni tartásdíjat megtéríteni köteles.

Budapest székesfővárossal kapcsolatban megemlítendő, hogy az ilyen célra előirányzott összegek terhére a székesfővárosi Ferencrendi gondozó nővérek közreműködésével olyan szegényeket, akiket a saját szeretetotthonaiban elhelyezni nem tud, vidéki városok gondozásába ad.

Az idegen szegényházakban ápoltság tartásdíja címén a költségvetésekben általában jelentéktelen összegek szerepelnek és igen sok városban ilyen címen előirányzat egyáltalán nincs s így azok részletezésének ismertetésére ezúttal nem tartom szükségesnek kitérni.

b) Árvaházak. Az intézeti gondozásra szoruló árva és félárva gyermekek nevelését a városok általában árvaházaikban látják el. Nevelésük tartama alatt teljes ellátásukról, iskoláztatásukról gondoskodnak. A növendékek rendszerint 14 éves korukig maradnak az intézetben, vagyis addig, amíg elemi vagy polgári iskolai tanulmányaik befejezik. Kivételes esetekben felsőbb iskolai tanulmányuk befejezéséig is szórványosan nyerhetnek elhelyezést. Budapest székesfővárosban 5 ilyen árvaház működik és azonkívül 2 árva üdülőtelep van.

Törvényhatósági városaink közül csak Pécsen, Szegeden és Székesfehérváron találunk árvaházat. Megyei városainknál az árvaházak száma még kevesebb.

Meg kell állapítani, hogy igen sok városban a közület azért nem tart fenn hatósági kezelésben árvaházat, mert társadalmi (patronázs) vagy egyházi kezelésben már működik a város területén megfelelő árvaház. Ilyen eset a thj. városoknál 2 van és a megyei városoknál 10.

c) Hajléktalanok menhelyei. A hajléktalanok menhelye olyan félig zárt intézmény, amely jórészt a munkaképtelenek és részben munkaképes, de munkahiány miatt

hajléktalan emberek ideiglenes nappali és éjjeli elhelyezésére szolgál. A munka-, illetve keresetképtelen szegények ezekben a menhelyekben teljesen ingyen kapják az ellátást, míg a munkanélküliek egészen minimális térítési díjat tartoznak fizetni.

Budapest kivételével csupán 3 vidéki városban találunk hasonló intézményt és pedig Debrecenben, Szegeden, Békéscsabán.

2. *Any a-i csecsemő- és gyermekvédelem.* A szociális gondoskodásnak egészen különös területe az anya-, csecsemő és gyermekvédelem. Fontosságát nem kell külön hangsúlyozni, elég rámutatni arra, hogy mind nemzeti, mind társadalmi szempontból mérhetetlen jelentősége van, amit legjobban igazol az, hogy ennek a szociális tevékenységnek kifejlesztése következtében a csecsemő-halálozási arány lényegesen megjavult.

Az anya-, csecsemő- és gyermekvédelemnek két irányú vonatkozása van. Egyrészt szociális, másrészt közegészségügyi. Az utóbbival – tekintettel, hogy nem tartozik tárgykörömbé, – nem kívánok foglalkozni s így az alábbiakban csak a kapcsolatos szociális tevékenységet kívánom ismertetni.

Az anya-, csecsemő- és gyermekvédelem körébe tartoznak rendeltetésük alapján az Anya- és csecsemővédő intézetek, az azokkal a legtöbb helyen szoros kapcsolatban lévő bölcsődék, a napközi otthonok, a gyermeknyaraltatás és az erdei iskolák.

Az anya és csecsemő ellátását a 151.317/1924. N. M. M. sz. miniszteri rendelet az Országos Stefánia Szövetségre bízta. Rámutatott ez a rendelet arra, hogy ezt a nemzetmentő nagy feladatot csakis a törvényhatóságok és az ország társadalmának megértő támogatás mellett lehet teljesíteni s ezért felhívta a törvényhatóságokat arra, hogy a városok és községek egyrészt szorgalmazzák a Stefánia fiók-szövetség megalakítását és másrészt, hogy a szükséges eszközöket rendelkezésre bocsássák és a Szövetség munkáját támogassák.

A fenti rendelkezések alapján mind Budapest székesfőváros, mind általában a vidéki városok is az Anya- és csecsemővédelmi tevékenységet az Országos Stefánia Szövetség közreműködésével látják el olyképen, hogy ennek fenntartásához szükséges anyagi eszközöket nagyrészt a közületek szolgáltatják.

Az összes városok részére előírányzott 2,835.944 P-ből Anya- és csecsemővédő intézetekre 848.061 P, vagyis az összes ilyen irányú előírányzat 2990%-a, a bölcsődék fenntartására 10.351 P, vagyis az összes előírányzat 0.37%-a, a napközi otthonok fenntartására 1,432.221 P, vagyis az összes előírányzat 50.50%-a, gyermeknyaraltatásra 459.804 P, vagyis az összes előírányzat 16.21%-a és erdei iskola fenntartására 85.507 P vagyis az összes előírányzat 302%-a fordított.

Az 1939. évi költségvetési előírányzat szerint az anya-, csecsemő- és gyermekvédelemmel kapcsolatban fennálló szükségletek 2,835.944 P-t tesznek ki, amely összegből 2,061.443 P vagyis az összes ilyen irányú szükségletnek 7269%-a Budapestre, 390.134 P az összes ilyen szükséglet 1376%-a a thj. városokra és 384.367 P az összes ilyen szükséglet 13.55%-a a megyei városokra esik.

A városok lakossága számához viszonyítva is megállapítható, hogy Budapest székesfőváros messze kiemelkedik a thj. és megyei városok közül és különösen a megyei városok vannak még szinte feltűnő módon hátramaradva, mert az egy főre eső átlag Budapesten 2.05 P, thj. városokban 0.58 P és megyei városokban 0.30 P. Országos városi átlag 0.98 P.

Az Anya- és csecsemővédő intézetekkel kapcsolatban már fentebb rámutattam arra, hogy ez az intézmény a fennálló rendelkezések alapján az Országos Stefánia Szövet-

ség hatáskörébe tartozik és a városok az ezzel kapcsolatos szociális tevékenységet is így az Országos Stefánia Szövetséggel együttesen bonyolítják le. De mint érdekességet meg kell említeni, hogy Győr, Kecskemét és Szeged thj. városok saját maguk tartanak fenn Anya- és csecsemővédő intézetet a Stefánia Szövetség felügyelete mellett.

Megjegyezni kívánom, hogy az Országos Stefánia Szövetség részben a csecsemők mesterséges táplálására, részben pedig a szegénysorsú terhes és szoptató anyák, valamint a csecsemők részére ingyen, illetve egészen minimális térítés ellenében tejet oszt ki. A thj. városokban Székesfehérvár kivételével, a megyei városokban Budafok, Cegléd, Magyaróvár, Szentendre, Szentés, Szolnok, Újpest és Veszprém kivételével valamennyi többi városban tej kiosztás is folyik az Anya- és csecsemő védő intézetekkel kapcsolatban.

A bölcsődékben az anyák 0-1 éves csecsemőiket reggel munkába menet előtt helyezik el, ahol a csecsemő egész nap szakszerű gondozás alatt áll és onnan a munkából hazajövő anyja este hazaviszi. Szükség esetén az esti táplálásra szükséges mesterséges tápszerrel is ellátják a csecsemőt. Ez a rendkívül korszerű és hasznos intézmény Budapesten kívül ezidőszertig igen kevés vidéki városban található fel, mert mindössze Győrött, Kecskeméten, Kiskunfélegyházán találunk a költségvetésben ilyen irányú szükségletet és ezeknél is csupán a Stefánia által fenntartott ilyen intézményeknek hozzájárulásaként.

A napközi otthonok intézménye a bölcsődékéhez hasonló és annak kiegészítő részét képezi, ahol 1-3 éves kisdedeket reggeltől estig higiénikus szakszerű gondozásban részesítik és táplálják. A napközi otthon intézménye nagymértékben bevált és lényegesen jobban elterjedt a vidéki városok viszonylatában is a bölcsődékénél. A thj. városok közül Debrecenben, Miskolcon, Pécsen és Székesfehérváron, megyei városok közül pedig 15 városban található csupán meg a napközi otthonok intézménye. Az ilyen irányú szükséglet a thj. városoknál a legmagasabb Győrött (87.504 P) legalacsonyabb Hódmezővásárhelyen (5.676 P), a megyei városoknál Kiszpesten (18.380 P) a legmagasabb, míg Mohácson (600 P) a legalacsonyabb.

A gyermeknyaraltatás Budapest székesfővárosban nagyjelentőségű. A thj. városok közül csupán Pécs költségvetésében találunk erre a célra előirányzatot (14.748 P), a megyei városok költségvetésében Kiszpesten (3.000 P), Nyíregyházán (4.233 P), Pápán (900 P), Pestszentlőrincen (500 P), Rákospalotán (6.300 P) és Újpest városban (28.440 P) találunk gyermeknyaraltatási előirányzatot.

Erdei iskola fenntartására előirányzatot a költségvetésben Budapest kivételével csupán csak Baján (3.600 P) és Sopronban (24.609 P) találunk.

3. *Más szociálpolitikai feladatok.* A lakás az egyén és a családi élet nélkülözhetetlen szükséglete. A lakás gazdasági jelentősége leginkább abból látható, hogy a bérlakásokban lakók keresetük nagyrésztet lakbér fizetésére fordítják. A lakásszükséglet kielégítése ezért a magánháztartások egyik igen jelentős terhét képezi és már régi idő óta éppen e miatt a nagy fontossága miatt a hatóság figyelme is ráterelődött ennek a kérdésnek egységes irányítására, vezetésére és megoldására. Különösen a nagyobb főleg ipari és kereskedelmi jellegű városokban volt már a régebbi időkben is nagyjelentőségű a lakáskérdés, mert a XIX. évszázad kapitalisztikus fejlődésével kapcsolatban a vidéken élő mezőgazdasági munkát végző népesség nagyrésze az ipari központokban tódult, mert az itt jelentkező munkaalkalmak nagyobb jövedelemmel és biztosabb megélhetéssel kecsegtettek. A városok így felszívták a vidék népességének szegényebb részét, ami által különösen a kislakások, főleg a munkáslakások tekintetében lakáshiány mutatkozott mert a lakás építkezés inkább csak nagyobb lakások termelésére helyezett súlyt. Már

az 1900-as évektől kezdve mind nagyobb és nagyobb és a világháború és a trianoni országcsontítás következtében még fokozottabb szüksége mutatkozott annak, hogy főleg az ipari jellegű városok pótolják azt a hiányosságot, amit a magánvállalkozások nem igyekeznek betölteni: vagyis mindinkább városi szociálpolitika irányvonalába került az olcsóbbbérű kislakások, főleg munkáslakások építése és fenntartása.

De a világháborút követő időkben, amikor a hajléktalanság forrása főleg a kereset csökkenésében vagy a munkanélküliségben rejlik és a közhatóság szociálpolitikai intézkedéssel, nagyobb közmunkákkal stb. a gazdasági helyzet javulását nem tudja elérni, hatósági feladatként jelentkezik a hajléktalanná vált családok elhelyezéséről való gondoskodás is.

A hajléktalanság kérdésének megoldása elsősorban szociális feladat, de a város részére közbiztonsági és közegészségügyi is, amely bár kétségtelen, súlyos anyagi áldozatokat követel, mégis a fenti hármassal köteleesség figyelembevételével feltétlenül, maradék nélkül rendezendő kérdés.

Már itt megállapíthatjuk azt a tényt, hogy úgy az olcsóbbbérű kislakások építése és fenntartása, mint a hajléktalanná vált családok elhelyezéséről való gondoskodás kérdése Csonkamagyarországon főleg Budapest székesfővárosban bír jelentőséggel, ezért itt találunk a költségvetésben kifejezetten ilyen célra nagyobb összegű szükségleti előirányzatot.

Erre való tekintettel előadásomban Budapest székesfőváros költségvetési beosztási rendszeréhez igazodtam akkor, amikor ezt a két kérdést elkülöníttem és itt csupán a hajléktalanság szociális ügyével kapcsolatos feladatokról szólok, míg az olcsóbbbérű kislakásokról és más városi feladatokkal kapcsolatos szociális tevékenységnél emlékezem meg.

A fentiek alapján ez alatt a fejezet alatt szükséglakásokkal, népszállókkal, népotthonokkal, városszéli telep és konyhakertészeti termeléssel, az inségakció költségeihez való hozzájárulással, vegyes szociális feladatok kérdésével fogok foglalkozni.

A más szociálpolitikai szükségletekre fordított 4,000.000 P-ből szükséglakásokra 1,000.000 P, vagyis az Összes ilyen irányú szükséglet 24.32 %-a, népszálló, népotthonra 200.000 P, az ilyen irányú szükségletek 6. 17%-a, városszéli telep 100.000 P (3.31%), népfürdőkre 200.000 P (4.ii%), vegyes természetű szociális feladatokra 1, 100.000 P (26.42%), végül hozzájárulás az inségakcióhoz 1,400.000 P (35.67 %) fordítatik.

a) Szükséglakás. A szükséglakások célja a hajléktalanná vált többgyermekes családok fedél alá juttatása. A városok a szükséglakások használati díja fejében csekély térítési díjat írnak elő, azonban tekintettel arra, hogy a szükséglakásokban csak állandó keresetnélküli családok laknak, ennek legnagyobb része nem folyik be, de ezt a városok nem is nagyon szorgalmazzák, mióta a 4.780/1932. N. M. M. sz. rendelet a szükséglakások kiutalását is a közsegély egyik formájának minősítette.

Nagyobb jelentősége Budapest székesfővárosban van, ahol az összes városoknál előirányzott 981.141 P ilyen irányú előirányzathoz 818.982 P, vagyis 83.47%, a thj. városokban 69.936 P (7.13%) és a megyei városokban 92.223 P (9.40%) volt.

Még jobban kidomborodik Budapest vezető szerepe, ha az ily irányú szükségleteket a lakosság számával hozzuk kapcsolatba, melyből megállapítható, hogy Budapesten 1 főre eső szükséglet 0.82 P, thj. városokban o. 10 P és megyei városokban 0.08 P.

A vidéki thj. városok közül Baja és Debrecen városokon kívül mindegyik városban a szükséglakások előirányzatát megtaláljuk. Legmagasabb ilyen irányú előirányzat van Miskolcon (20.000 P) és legalacsonyabb Hódmezővásárhelyen (500 P). A megyei városokban kedvezőtlenebb a kép, mert a 45 város közül csak 25 városban találunk ilyen irányú előirányzatot. Szükséglakásokkal kapcsolatos kiadásokkal főleg azokban a városokban

nem találkozunk, amelyek kifejezetten mezőgazdasági jellegűek. A legmagasabb ilyen irányú szükséglet a megyei városok közül Újpesten van (16.000 P), a legalacsonyabb Túrkevéen (50 P).

b) Népszállók, népotthonok. Célja nőtlen férfiak ágyrajárásának megszüntetése, illetve tömegszállásra járó csekély keresetű munkások jobb elhelyezésének biztosítása, valamint a legszegényebb néposztály nyomorának enyhítése mellett kulturális szükségletének kielégítése. Budapesten csaknem 450 személy befogadására alkalmas ilyen népszálló van, amelynek minden lakója külön hálófülkét kap. Ez a szálló fürdővel és más higiénikus, sőt szórakozó helyiségekkel is rendelkezik. Vidéki városokban nincs jelentősége, mert 248.911 P összes szükségletből Budapest székesfővárosra 245.270 P (98.54%) esik.

c) Városszéli telep. Célja az, hogy a súlyos gazdasági válság következtében a tönk szélére jutott és létükben veszélyeztetett városi, rendszerint sokgyermekes családoknak ne csak emberhez méltó egészséges otthont biztosítson, hanem lehetővé tegye számukra azt is, hogy – átlag 300 négyzetöles telkeken – két kezük munkájával rendszeres és szakszerűen irányított gazdálkodással megélhetésüket megkönnyítsék.

A költségvetésekben ilyen címen összesen 133.146 P van előirányozva, ami teljes egészében Budapest székesfővárosra esik.

Adataink szerint van még városszéli telep Baján és Nyíregyházán. A városszéli telephez hasonló szociális célt szolgálnak a konyhakerti termelés és gyümölcsös céljaira rendelkezésre bocsátott kisbérletek. Ezek a bérletek rendszeren úgy keletkeznek, hogy a városok a tulajdonukat képező földingatlanokból – rendszeren igen méltányos bérért – arra rászorult kisembereknek 100-800 négyzetölig terjedő parcellákat bocsátanak rendelkezésre. Ilyen konyhakerti parcellákat ad ki a thj. városok közül Debrecen, Hódmezővásárhely, Kecskemét, Miskolc és Székesfehérvár, a megyei városok közül Esztergom, Gyöngyös, Kisújszállás, Makó, Nyíregyháza, Túrkeve és Vác. Azt, hogy a kérdéses konyhakerti parcellák kedvezményes áron való bérbeadása a város háztartására milyen terhet jelent, megállapítani nem lehet, mivel ezek a terhek költségvetésileg előirányozva nincsenek.

d) Népfürdők. A Dunafürdők és népfürdők a nyári hónapokban a szegénysorsú lakosság ingyen fürdését teszik lehetővé. Ezek a fürdők jórészt ingyenesen, illetve az önköltséget meg nem haladó olcsó díjazás mellett vehetők igénybe. A költségvetésben erre a célra előirányzott összeg összesen 165.842 P, amelyből 153.579 P (92.61%) Budapest székesfővárosra esik.

A vidéki városokban is található népfürdő, azonban ezeket üzemszerűen kezelik s így nem állapítható meg, hogy a kiadásokból mennyi esik szociális jellegű kiadásokra.

e) Vegyes szociális feladatok. Ide számítjuk a 7 éven felüli elhagyott gyermekek után az állami gyermekmenhelynek fizetett térítéseket, a jóléti intézmények támogatását, hatósági munkaközvetítést és más vegyes szociális feladatokat. Összegük az összes városokban 1,065.591 P, amelyből Budapestre 559.606 P, a thj. városokra 290.091 P (27.22%) és a megyei városokra 215.894 P (20.26%) esik.

f) Hozzájárulás az inségjárulékhöz. A háztartást terhelő városi szociális szükségletként jelentkezik az a kiadás, amelyet a városok az inségakció szükségletének fedezéséhez hozzájárulásként fizetnek. Ilyen címen a költségvetésekben 1,438.600 P van előirányozva, amelyből 677.000 P a thj. városokra, 761.600 P a megyei városokra esik. Budapesten ilyen hozzájárulásra szükség nincs, mert az inségjárulék teljes mértékben fedezi az inségakció szükségletét. A thj. városok közül a legmagasabb ilyen irányú előirányzatot Sopronban találjuk (162.000 P) és a legalacsonyabbat Miskolcon (20.000 P).

4. *Más városi feladattal kapcsolatos szociális tevékenység.* Az eddigiekben bemutattam azokat a kifejezetten szociális városi feladatokat, amelyek költségvetési szükséglete a városok háztartási költségvetéseiben a célnak megfelelő külön csoport, illetve fejezet alatt irányoztatott elő.

Ezekon kívül azonban mind a székesfővárosi, mind a vidéki városok költségvetéseiben más városi feladatokkal kapcsolatban is találunk szociális vonatkozású szükségleteket, amelyek természetük szerint más szükségletekkel együttesen vannak a költségvetésben előirányozva. Ezek a szükségletek jórészt a közoktatási fejezeteken (iskolai gyermekvédelem) vagy városgazdaság, illetve vagyongazgatásnál (kislakásos bérházak) találhatók.

A más városi feladatokkal kapcsolatos szociális tevékenységre fordított 5,800.000 P-ből gyermekvédelemre 2,300.000 P, az összes ilyen irányú szükségletek 39.09 %-a, kislakásos bérházakra 1,600.000 P, az ilyen irányú szükségletek 2777 %-a és újabb szociális feladatokra 1,900.000 P, az ilyen irányú szükségletek 33.14%-a fordítottatik.

Az összes városok szükségleti előirányzatából 3,994.526 P (6930%) Budapest székesfővárosra, 816.286 P (14.16%) a törvényhatósági városokra, 953.530 P (16.54%) a megyei városokra esik.

A költségvetésben szétszórtan található és más városi feladatokkal kapcsolatos kiadások közül a legjelentősebbek: a kiseddóvó, tanoncotthon, szegénytanulók segélyezése, játszótérek, kislakásos bérházak, újabb szociális feladatok (családi pótlék és családımunkabér).

a) A kiseddóvó. Az 1891: XV. törvénycikk alapján a kiseddóvás részben szociális intézmény és a törvény szerint községi kötelezettség alá esik. Az erre vonatkozó előirányzatok összege 1,977.635 P, amelyből Budapest székesfővárosra 1,236.613 P (62.53 %), 301.603 P (15.26%) a törvényhatósági városokra és 439.419 P (22.22%) a megyei városokra esik.

Az egy főre eső átlagok Budapest székesfővárosnál 1.23 P, a törvényhatósági városoknál 0.45 P és a megyei városoknál 0.36 P, míg az összes városok egy főre eső átlaga 0.68 P.

b) Tanoncotthonok. A rászoruló tanoncok részére egyes közületek olyan otthonokat (tanoncotthonokat) létesítettek, a melyekben a növendékek részben szegénység igazolása esetén ingyenesen és részben csekély díj ellenében nemcsak lakást és ellátást kapnak, hanem gondos felügyeletben és lelki gondozásban is részesülnek. Erre a célra a városok összesen 79.069 P-t irányoztak elő, amelyből 46.288 P (58.25%) Budapest székesfővárosra, 27.181 P (34.20%) a törvényhatósági városokra és 6.000 P (7.55%) a megyei városokra esik. Budapest székesfővárosban két fiú és egy leány tanoncotthon működik. A vidéki városok közül Pécssett (27.181 P) és Szombathely (6.000 P) városokban találunk ilyen intézményt.

Meg kell jegyezni, hogy más városokban is van ilyen vagy ehhez hasonló intézmény, azonban részben társadalmi, részben pedig egyházi kezelésben.

c) Szegény tanulók segélyezése. Egyes városok a szegénysorsú tanulókat részben tandíjkedvezményben, részben tankönyv beszerzési segélyben részesítik, vagy a szükséges tankönyvekkel és írószerekkel ellátják. Erre a költségvetésben előirányzott összeg 163.129 P, ebből 102.900 P (63.08%) Budapest székesfővárosra, 36.337 P (22.27%)^a törvényhatósági városokra 23.892 P (14.65%) a megyei városokra esik.

d) Játszóterek. Szociális feladatként meg kell emlékezni a rendszerint a közoktatási fejezeten található játszótérekéről is, amelyre a költségvetésekben összesen 32.558 P-t irányoztak elő, ebből 29.100 P Budapest székesfővárosra esik.

e) Kislakásos bérházak. Fentebb már megemlékeztem azokról a szociálpolitikai törekvésekről, amelyekkel a városok a kiskeresetű emberek – rendszerint munkások – részére keresetükkel arányban álló, olcsó, de azért higiénikus lakásokat igyekeznek biztosítani. Ebből a célból különösen az ipari jellegű városokban a közületek olcsóbérű kislakásokat építenek, amelyeknél az irányadó szempont az, hogy lehetőleg a fenntartási költség a lakbérből befolyjék. Ezek a szükségletek voltaképpen csak közvetve jelentenek szociális kiadásokat, közvetlenül úgy jelentkeznek, mint a kislakásos bérházak fenntartási költségei. Ilyen természetű szükségleteket a városok 1939. évi költségvetéseiben összesen 1,600.625 P-t találunk, amely teljes egészében Budapest székesfővárosra esik. Bár kétségtelen, hogy a vidéki városokban is vannak ilyen olcsóbérű kislakásos bérházak és ezzel kapcsolatban ott is jelentkeznek ilyen természetű kiadások, minthogy azonban a költségvetésekben ezek szükséglete a többi bérházakkal és épületekkel együtt van előirányozva, statisztikai adatok rendelkezésünkre nem állanak.

f) Munkaalkalmak teremtése. Végül a városok háztartásuk terhére számos olyan beruházási kiadást teljesítenek, amelynek célja nem kimondottan szociális természetű ugyan, azonban közvetve azáltal, hogy a lakosság egy részének foglalkoztatást nyújt s így a megélhetését biztosítja, különösen olyan időkben, amidőn a magántőke és a magánvállalkozás a munkaalkalmak teremtésében gazdasági válság, illetve gazdasági pangás következtében nem működik közre, igen messzemenő szociális kihatással bír.

A közelmúlt tapasztalataiból tudjuk, hogy a közmunkáknak megfelelő időben való megindítása milyen nagyfontosságú a lakosság szociális helyzete és a gazdasági helyzet megerősítése szempontjából. A közületeket a fentiek alapján a közmunkák előirányozása tekintetében messzemenő szociálpolitikai célok is kell hogy vezessék.

Ennek a kérdésnek háztartási kihatásait számokban kifejezni annak természete folytán nincs módunkban.

g) Újabb szociális feladatok. A szociális igazságkeresés nyomán mindinkább előtérbe kerül az a törekvés, hogy a család – mint a nemzet életének és fennmaradásának alapja – megerősíttessék és biztosíttassék azáltal, hogy az alapfizetésen felül a tisztviselők részére családi pótlék, a munkások részére pedig családi munkabér állapítatik meg.

A közületek (városok) szociális tevékenysége a családi pótlék tekintetében abban áll, hogy a város tisztviselőinek és alkalmazottainak részére a törvényes kötelezettségen alapuló családi pótlék összegét kifizeti.

A családi munkabér rendszerét az ipari jellegű vállalkozások munkásaira vonatkozólag az 1938: XXXVII. törvénycikk kötelezően előírja. A törvényes rendelkezés szerint ennek hatálya alá tartozó családos munkások minden 14 évnél nem idősebb családtag után havonként 5 P külön pótlékban részesülnek a külön erre a célra létesített családi pénztár részéről.

Ez a törvényes rendelkezés a városokat annyiban érinti, hogy ipari jellegű üzemek (elektromos művek, vízmű, gázmű stb.) hatálya alá tartoznak. A törvény rendelkezései nem vonatkoznak azonban a nem ipari jellegű városi üzemekre és egyéb intézményekre (mezőgazdasági ipar, közbűvőhid, élelmiszer-üzem, szemétfuvarozás, lóhús-üzem stb.).

Egyes városok azonban erős szociális érzéstől indítatva ezekre az utóbbi üzemek munkásaira nézve is a családi munkabérrendszert bevezetni törekedtek, erre nézve külön szabályrendeletet alkottak és ennek alapján azokat fizetik is. Ilyenek Miskolc és Pécs thj., Pápa és Szombathely megyei városok.